

A CDU ÚJ „TÁRSADALOMFILOZÓFIÁJA”

OTTOMAR MINKA

(Erfurti Tanárképző Főiskola)

1965. március 31-én a düsseldorfi CDU szövetségi pártnapon *Ludwig Erhard* előadást tartott az „*alakított társadalom*” koncepciójáról. A CDU ezen „*új társadalomfilozófiájának*”, a nyugatnémet állammonopolisztikus társadalom eme „*alakító tervének*” szellemi szülői mindenekelőtt *Eric Voegelin* prof., a müncheni egyetem politikai tudományainak rendes tanára, *Goetz Briefst* prof. Nyugat-Berlinből, dr. *Rüdiger Altmann* újságíró és dr. *Hermann Josef Unland*. [1]

Az „*alakított társadalmat*” egy bizonyos társadalomtípusnak, nevezetesen az „*ipari társadalom*” 3. fokozatának tekintik. Ez az elmélet az „*ipari társadalom*” 1. fokának a „*XIX. szd. osztálytársadalmát*” jelöli meg. Ebben az 1. fokozatban szerintük a társadalmi érdekek élesen egymásba ütköztek, és a „*társadalmi rend*” jellegéért folyt a harc. Az első világháborúval aztán lassanként átmegy az „*ipari társadalom*” a 2. fokozatba: a „*pluralisztikus köteléki társadalomba*”. Benne már nem a társadalmi rend típusáért küzdöttek, hanem „*megerősített kötelékek*” csupán a „*társadalmi termékek*” elosztásáért harcoltak. Most a cél, amelyért az „*ipari társadalom*” sorompóba lép, éppen az „*alakított társadalom*”. Ez az *alakító* folyamat különösen 1948 után (a pénzreform után) kezdődött volna. Jelenleg tehát a „*pluralisztikus köteléki társadalom*” az „*alakuló*” társadalom útján lenne.

Ez a CDU-elmélet már itt perspektíva-ideológiaként, a perspektív-optimizmus demagóg változataként jelentkezik.

1965 júliusában a CDU elméleti folyóirata, a „*Gesellschaftspolitische Kommentare*” (= Társadalompolitikai Kommentárok) az „*alakított társadalom*” lényegét, ezt az állammonopolisztikus kísérletet a technikai forradalom társadalmi igényeinek megfelelően, elsőként 12 tézisben és 8 ismertetőjelben közelebbről meghatározta.

E 8 ismertetőjel szerint az „*alakított társadalom*”: 1. „*szövetkezeti társadalom*”, 2. a „*közjóra irányuló megerősített csoportokkal*”, 3. „*sabad demokratikus társadalom*”, 4. gazdasági rend tekintetében „*társadalmi piacgazdasággal*”, 5. a „*dinamikus egyensúly*” *társadalma*, amelyben 6. a „*társadalmi kiegyenlítődés*” megvalósult, 7. a „*magas fokú egymás-*

tól való függés” társadalma, amelyben 8. megvan a „kifejezett ösztársadalmi tudat.” [2]

Mit jelentsenek az „alakított társadalom” ezen ismertetőjelei? „Szövetkezeti társadalmon” olyan társadalom értendő, amelyben minden csoport, minden intézményesített kötelék „ösztársadalmi célokért” működik együtt. A feladat tehát a társadalom „integrációja”, minden társadalmi erő összehangolása a belső uralom biztosítására. Ez azonban az eddig olyan sokat magasztalt világnézeti pluralizmus megtagadása, amely maga apologetikus törekvés volt arra, hogy az imperialista uralkodó rendszert fenn tudja tartani.

Az „alakított társadalom” koncepciója itt az „ipari társadalom” elméletének változataként jelentkezik, amely a különböző érdekek pluralisztikus tűrését és a polgári demokratikus szabadság maradványait félretolja. [3]

Mozgósító ideológiaként az agresszív monopóliumok terjeszkedési szándékait egy „népi közösség” céljaként állítja be. Ezen ideológia előfeltételeként követeli minden nem imperialista erő elkötelezettségét.

A „közjóra irányuló megerősített csoportok” társadalmában az érdekszövetségek hatalma korlátozott és ellenőrzött kell hogy legyen, és pedig a „lehetőség szerint” a csoportok saját belátása alapján. A technikai haladást kihasználó állammonopolisztikus gazdálkodásnak azonban nem lenne szabad, hogy csoportok alakulásának legyen alárendelve. Itt az antipluralizmus, a szakszervezet és annak beleszólási követelésével szemben, nagyon világosan láthatóvá válik. Emellett nem hiányzik a hatalommal való fenyegetés, amennyiben a „belátás”, pl. a DGB-é (Ném. Szaksz. Szöv.) nincsen meg. Nemcsak az objektív osztályantagonizmus, hanem maga az új imperialista társadalomelmélet is illúzióknak tünteti fel a „társadalmi partnerséget”. A „közjó” bálványa a pluralizmus elvében bizonyos demokratikus elemeket szigorúan mellőz. Így kerülnek bele az alakított társadalom elméletébe az „ipari társadalom”-elmélet legreakciósabb vonásaival együtt a klerikális társadalomtan jelentős elemei. [4]

A „szabad-demokratikus”, „irányított” társadalomnak szerinte már nem felel meg a jelenlegi parlamentáris rendszer. A parlament nem lehet többé „alávetve a szervezett társadalmi érdekeknek.” A parlamentben nem szabad többé harcnak lennie. Ezért a következő évek célja a „német demokrácia reformja” legyen. Meg kell alkotni tehát a „kormányzás” egészen új, „modern” technikáját, az „állami vezetés egészen új formáját. „Nyíltan megfogalmazva „Richard Jaegernél ez azt jelenti: „Jogállam demokrácia nélkül is lehetséges.” [5]

Ezen elgondolás megvalósításának alapvető módszeréhez „minden társadalmi csoport összefogása”, ill. minden versengő társadalmi érdek teljes kikapcsolása szükséges.

Az imperializmus szenvedőlegesen tűrése a nyugat-németországi uralkodó körök szemében ma már nem elegendő; annak tevékeny támogatását követelik a néptömegektől. Az elit-elmélet új változatában a tömegeket „az általános érdekek szakemberei” vezetik. Ennek a népközösségi

demagógiának már a „parlamenti viták” is bajt jelentenek. Szerintük a „parlament- és pártreformnak” a „teljesítménytársadalmat” kell fejleszteni. A „társadalmi piacgazdaságnak”, mint az „irányított társadalom” gazdasági rendjének nemcsak „szociális” célokat kell szolgálnia, hanem mindenféle részérdekeket be kell sorolni „a fölérendelt politikai döntésekbe”. Ez a gazdaságfölötti gondolat a „szociális piacgazdaságot” társadalmilag kötött piacgazdaságnak mutatná, amelyben a „közjó” fontossága már az 1948-as pénzreform óta biztosítva lenne. A kapitalizmus a „szabad piaci gazdálkodással” eszerint már túlhaladott lenne, a „társadalmi egyenlőség” viszont végre lenne hajtvva. Így vélekedik pl. *Arnold Bergstraesser*: „Az osztályharc gondolatának ott már nincs talaja, ahol a társas piacgazdálkodás koncepciója sikerül...” [6]

A nyugatnémet állammonopolista társadalomban a „társadalmi piacgazdálkodásnak”, mint a „gazdasági rend” bázisának elabszolutizálásával e társadalmi piacgazdálkodás az „alakított társadalom” belső ismertetőjegyévé válik. [7] Ez az apologetikus modell a társadalmi demagógia jelentős formájaként vonul be az új elméletbe. A dinamikus egyensúly társadalmának az egyensúlyt a „gazdaság teljesítőképessége”, ill. a természettudományos-technikai haladáson nyugvó gazdasági fejlődés és a „társadalompolitika követelményei, ill. a társadalmi stabilitás között meg kell teremtenie.

Ebben a társadalomban az embert az állami teljesítmények révén fel kell szabadítani a függőségektől, és biztosítani kell a társadalmi biztonságot „szabad önfelelősség”, „szabad gondoskodás” útján betegség, szerencsétlenség, munkanélküliség, rokkantság stb. esetére.

Itt tagadják meg a népjóléti elveket azzal a megokolással, hogy ezt a „személy fejlődése követeli meg”. Az „össztársadalom teljesítőképessége” a „dinamikus egyensúly” döntő közös nevezőjévé válik. Ezzel az imperialista állam a legreakciósabb felfogásokat vezeti be. Az alakított polgár öntudatának a manipulációja így a fő módszer.

Az „alakított társadalomban”, mint a „társadalmi kiegyenlítődés társadalmában” szerintük a társadalmi termék annyira osztatlan, hogy a társadalmi forradalom kimarad, hogy az „egész” végérvényesen veszélyen kívül van. A „társadalmi kiegyenlítődés” folyamata az állammonopolisztikus gazdaság „teljesítőképességére” és a „résztvevők értelmes magatartására” vezetődik vissza.

A társadalmilag kiegyenlítődött társadalom e pozitívista-pragmatikus minta-elképzelése mellett sincs a legcsekélyebb mértékben sem szó a társadalmi gazdaság igazságos kiegyenlítődéséről, hanem egyes-egyedül az egész gazdasági teljesítőképesség „biztosításáról”. Ezzel az alakító-ideológiával az állammonopolisztikus fejlődés maximális dinamizmusát kell biztosítani. Az állammonopolisztikus kapitalizmust magát így mint perspektívát, jövőt kell felfognunk. Az objektív társadalmi valósággal ellentétben perspektív-optimizmust mímelnék.

A „magas fokú egymástól való függés” társadalma szerintük megköveteli az össztársadalmat az „összüzemnek” a szövetkezeti részüzemekkel együtt való formájában, amelyek maguk abszolút működnek. Így

válna a szabad „alakított társadalom” összüzemmé vállalkozók nélkül, a „totalitáris” viszont összüzemmé vállalkozókkal: éspedig diktátor vagy vezetőközösség formájában.

A fejlett munkamegosztást a modern kapitalista társadalomban, valamint az anyagi javak termelőinek szükséges együttműködését az uralkodók és kiszolgálók közötti „kölsönös függésként” tüntetik fel. Ezáltal a „csoportérdek” kategóriájában való gondolkozást a misztikus „közjó” érdekében félre kell tenni, s az imperialista célok feltétlen megvalósítása révén kell az „összüzem” társadalmi érdekét elérni.

A termelési erők fejlődési irányzata az állammonopolista társadalomban így polgári ideológiai kifejezést nyer. Ebbe az ideológiába épül bele az agresszív antikommunizmus a totalitáris felfogással. Célja — *Erhard* szerint — a *szocializmus ideológiai és politikai megsemmisítése*.

Az „alakított társadalomban” az „össztársadalmi tudat” az egység döntő mozzanata lenne, a „csoportok” államba való „integrációjának” előfeltétele. Ennek a törvényekben, rendeletekben és politikai cselekvésekben kellene kifejeződnie. Ez nyílt hadüzenet minden nem imperialista szervezettet szemben. A „szolidárisan alakított társadalomnak” minden polgár számára érvényes „általánosan kötelező” céljai kell hogy legyenek. A „politikai vezetőcsoportoknak” „össztársadalmi célokat” kell felmutatniuk. A „tudománynak” azonban a „feladatkitűzéseket” a jövőre nézve is ki kell dolgoznia.

E szerint a felfogás szerint az „ideológiától való elszakadás” folyamata a „pluralisztikus” társadalomban ugyan szükséges volt, de ma már veszéllyé vált. [8] A követelmény az, hogy a szociológia és filozófia „ideológiától való elszakításának” véget vessünk. A CDU társadalomfilozófiája „világnézeti.”

Az uralkodó csoportok által hirdetett irracionális célok keresztülvitelét azonban racionális-tudományos módszerek szolgálják.

Hogy ebben az egységes imperialista ideológiában közben hogyan kell érvényre juttatni az irracionálisan a racionálissal szemben, mutatja a vallás — mint „össztársadalmi” ideológiai kötelék — következetes kihasználásának követelménye.

Az „össztársadalmi öntudat” legfőbb lényegi vonása a nacionalista hatalmi öntudat. Ezért nyilvánvalóvá válik, hogy a legagresszívebb nyugatnémet monopóliumok alakító-elgondolását Európa és minden más földrész számára „példaképpé” kell tenni. [9]

Ebben a komoly helyzetben *Walter Ulbricht* a NeSzEP KB-ának 12. ülésén minden nyugat-németországi demokratikus erőhöz fordult, hogy védekezzenek az új göbbelsi propaganda-módszerek ellen: „A közös harci jelszó így hangzik: *Humanizmussal az imperializmus ellen. Szabadítsuk meg a népet az alakított hierarchia kényszerzubbonyától.*” [9/a]

Ha az „alakított társadalomnak” megfelelő pedagógiai koncepció lezárva még nem is áll előttünk, de már számos megnyilatkozás — többé vagy kevésbé jelentős — számot ad róla.

A „*Deutsches Institut für Bildung und Wissen*” pl. 1964-ben „A német oktatás új rendjének összefoglaló tervében” ugyan még a régi

értelmezés szerint hangsúlyozza, hogy az alapvető vita „az érdekszövetségek és azok pluralizmusa ellen helytelen”, [10] közben mindenesetre elsősorban a monopolizáció kötelekeire gondol. Másrészt azonban fel van adva az „alakító rendszerrel” teljesen egybehangzó feladat: *az ifjakban ébresszék a hajlandóságot, hogy az érdekszövetségekben együttműködjenek, s ezáltal egyúttal szolgálatot tegyenek a közösségnek.*” [11] És közben az „elfajult” antiimperialista érdekszövetségekre gondolnak. Egy meglevő „csoporttöbbségnél” hangsúlyozza, hogy ez „a maga összességében egy államfenntartó csoport szerepét tölti be.” [12] (Kiemelés a szerzőtől.) Így kell ezen „összefoglaló terv” megvalósításának — amelynek nevelési célját 1964-ben a CDU/CSU 3. művelődéspolitikai kongresszuson Hamburgban jóváhagyták — a „német oktatásügy számára ismét szükséges szellemi arculatot adnia.” [13]

A vallás osztályadalmi ideológiai köteleke viszont azt jelenti: „Az oktatás és a nevelés célja az ember, aki Istenhez, embertársaihoz és a világhoz való helyes viszonyáért folytatott küzdelemben olyan magatartásra tett szert, amelyből kiindulva ő a való életben és cselekvésben igazságos lesz...” „Neki Isten, embertársai és a világ iránt legalább alapjában véve helyes magatartásra kell szert tennie.” Ezért lehetetlen, hogy magát más emberekkel és a világgal a legteljesebb isteni szándék mellett megértse.” [14]

Hogy hogyan kell véget vetni „az ideológiától való elszakításnak”, világosan mutatják a filozófia és a szociológia nevelési szerepéről szóló uralkodó felfogások a münsteri „Hetedik Német Filozófiai Kongresszuson”. A vitában *Helmut Schelsky* azon túlhaladott taktikai felfogásával szemben, hogy elválasztja az oktatást a neveléstől, a tudományt a világnézettől, szemére vetették, hogy hallgatói társadalmon kívül állnak, „integrációra képtelenek.” [15]

Ezért kell a vallásos alapon nyugvó mozgósító ideológiának s a neki juttatott politikai szerepnek, különösen az antikommunista nevelésnek helyet biztosítani. Éppen nevelési kérdésekben nem engedik meg a politikai ideológia lebecsülését. A jobbról való „ideologizálással” a tudományosan képzett szakembert és az alakított antikommunistát követelik. A világnézeti nevelés offenzívájának kell, hogy segítse kialakítani az „osztályadalmi tudatot”.

Összefoglalva, az „alakított társadalom” elmélete a következő jelentős új ideológiai nézőpontokat mutatja:

1. Az „ipari társadalom” eddigi elméleteinek és az „alakított társadalom” elméletének közös sajátossága az osztályuralom misztifikálása. Közösösen tagadják a kapitalizmuson való társadalmi túljutást és elismerik — többé vagy kevésbé kimondva — az előrehaladást a gazdasági életben, a technikában és a tudományban. Az „ipari társadalom” korábbi elméletei a mai uralkodó erők szemében túl sokarcúaknak, ideológiailag és politikailag túl szétesően hatóknak, továbbá az objektív társadalmi összeütközéseket kevésbé harmonizálóknak, a társadalmi-pesszimista vonásokat nem kizáróknak tűnnek. Az „alakított társadalomban” megszűrt

proideológiaként — amelyben a cél minden eszközt szentesít — egységes, illúziós perspektívatudat és csupasz céloptimizmus uralkodik.

2. Az eddigi „pluralisztikus” társadalmi felfogások a „csoportalakulások nyíltságából”, a „csoportérdekek” „szabad” gyakorlásából, a versengő társadalmi érdekek „elismeréséből” indulnak ki.

„Az alakított társadalom elgondolása azonban nyílt erőszakkal is igényli minden társadalmi érdek egyformásítását, minden osztály és réteg „integrációját”, az antiimperialista szervezetek hatalmának ellenőrzését és korlátozását.

A felfogások és értékelések „pluralizmusának”, liberális vonások és egyéni beállítottságok számára van még helye, és „peremjelenségként” megengedi az osztályharcos felfogásokat. Az új elmélet antipluralizmusa csak a CDU „alakító-tervének” abszolút eszményképét ismeri el.

3. Sok eddigi társadalmi-politikai elméletben a „jóléti állam” elveit a nyugatnémet imperialista társadalom vívmányának tüntetik fel. A „pluralisztikus” társadalmi elméletek rendszerint a „demokratikus parlamentarizmus” és a „demokratikus pártrendszer” dicshimnuszát zengik.

Az államról vallott autoritárius felfogásnak, a „rendi állam kései kiadásának” ezzel végérvényesen vége [16] az „alakító”-ideológiában. Az „alakítók” az állammonopolista uralmi gépezet „modern technikáját” követelik.

4. A társadalomfilozófiai felfogások túlnyomó többsége már nagyon világosan mutatta a vallás felé hajlást. A CDU „új társadalomfilozófiája” ezt a fordulatot oly módon hajtja végre, hogy az mint ideológiai jelenség, a „közjó” istenítésével, a „szolidaritással”, az agressziótudattal és a manipulációval maga világi pszeudo-vallásként fogadható el. Az „ideológiától való elszakításnak” vége van, a vezető monopolisztikus körök irracionális céljai az „össztársadalmi tudat”-ban nyilvánulnak meg.

ZUSAMMENFASSUNG

In der Zusammenfassung zeigt die Theorie der „formierten Gesellschaft” folgende wesentliche neue ideologische Aspekte:

1. Den bisherigen Theorien von der „Industriegesellschaft” und der Theorie der „formierten Gesellschaft” ist die Mystifizierung der Klassenherrschaft gemeinsam. Gemeinsam leugnen sie auch den gesellschaftlichen Fortschritt über den Kapitalismus hinaus und anerkennen — mehr oder weniger ausgesprochen — die Fortschritte in Wirtschaft, Technik und Wissenschaft.

Die früheren Theorien der „Industriegesellschaft” erscheinen den herrschenden Kräften heute als zu vielgestaltig, ideologisch-politisch zu uneinheitlich wirkend, die objektiven gesellschaftlichen Konflikte zu wenig harmonisierend, gesellschaftlich-pessimistische Züge nicht ausschliessend. In der Theorie der „formierten Gesellschaft” als gefilterter Pro-Ideologia in der Zweck alle Mittel heiligt, dominiert ein einheitliches illusionäres Perspektivbewusstsein und der nachte Zweck optimismus.

2. Die bisherigen „pluralistischen” gesellschaftlichen Auffassungen gehen von der „Offenheit für Gruppenbildungen”, von der „freien” Ausübung der „Gruppen-Interessen”, von der „Anerkennung” konkurrierender gesellschaftlicher Interessen aus.

Die Konzeption der „formierten Gesellschaft” aber sieht die Gleichschaltung aller gesellschaftlicher Interessen, die „Integration” aller Klassen und Schichten,

die Kontrolle und Begrenzung der Macht der antiimperialistischen Organisationen auch mit offener Gewalt vor.

Der „Pluralismus“ der Anschauungen und Wertungen hat für Liberale Züge und individualistische Einstellungen noch Platz und lässt noch Auffassungen vom Klassenkampf als „Randerscheinung“ zu. Der Antipluralismus der neuen Theorie kennt nur das absolute Leitbild des CDU „Formierungsplanes“.

3. In vielen bisherigen sozial-politischen Theorien sind die „wohlfahrtsstaatlichen“ Prinzipien als Errungenschaft der westdeutschen imperialistischen Gesellschaft herausgestellt. Die „pluralistischen“ Gesellschaftstheorien singen in der Regel das Loblied des „demokratischen Parlamentarismus“ und des „demokratischen Parteienwesens“. Die autoritäre Auffassung vom Staat, die „Spätausgabe des Ständestaates“ [16] in der „Formierung“-Ideologie macht damit endgültig Schluss. Die „Formierer“ fordern die „moderne Technik“ des staatsmonopolistischen Herrschaftsmechanismus.

4. Die vorherrschenden gesellschaftsphilosophischen Auffassungen zeigten bereits sehr deutlich die Tendenz zur Religion. Die „neue Gesellschaftsphilosophie“ der CDU vollzieht diese Wendung in einer Weise, die sie als ideologisches Phänomen, mit der Vergötterung von „Gemeinwohl“, „Solidarität“ Aggressionsbewusstsein und Manipulation, selbst den Charakter einer weltlichen Pseudo-Religion annehmen lässt. Die „Entideologisierung“ ist beendet, die irrationalen Ziele der führenden Monopolkreise manifestieren sich im „gesamtgesellschaftlichen Bewusstsein“.

J E G Y Z E T E K:

- [1] Reinhard Opitz: A CDU nagy terve: az „alakított társadalom“. Blätter für die Deutsche und internationale Politik c. folyóirat, Köln, 1965. szept., 9. szám, 754. l.
- [2] Werner Riek, Leo Shütze és Robert Wilhelmi: 12 tézis az „alakított társadalom“-ról. Ludwig Erhard elgondolásának megértéséhez. Gesellschaftspolitische Kommentare, 1965. júl. 1/15., 13—14. szám. (Minden nem jelölt szó szerinti megfogalmazás erre a forrásra megy vissza.)
- [3] Ld. Dieter Bergner többi között: Imperializmus és társadalomelmélet. Einheit c. folyóir., Berlin, 1966. június, 6. füz., 800. l.
- [4] Vö. Dieter Bergner: A világnézet és a politikai-társadalmi eszménykép kapcsolatahoz. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, Berlin, 14. évf., 1966/2, 150. l.
- [5] Idézve Otto Schröder nyomán: Der Kampf um Mitbestimmung in Westdeutschland. Einheit c. folyóir., Berlin, 1965. dec. 12. füz., 17. l.
- [6] Arnold Bergstraesser: Egy világméretű politikai rend reménye. Hoffnung unserer Zeit, München, 1962, 68. l.
- [7] Reinhard Opitz: ua. 761. l.
- [8] Ua., 770. l.
- [9] Vö. ua. 753. l.
- [9/a] Walter Ulbricht a NeSzEP KB 12. ülésén 1966. ápr. 28. Neues Deutschland 1966. IV. 30. 3. A. l.
- [10] Deutsches Institut für Bildung und Wissen: Összefoglaló terv a német oktatásügy új rendjéről, Majna-Frankfurt 1964, 15. l.
- [11] Ua., 17. l.
- [12] Ua., 18. l.
- [13] Ua., 44. l.
- [14] Ua., 5. l.
- [15] Ld. Dieter Dünger, Werner Müller: Politika és „Filozófia és haladás“. Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 13. évf., 1965/5. 611. l.
- [16] Ulrich Lohmar: Bonn alternatíva nélkül? — Die Neue Gesellschaft, Bielefeld, 12. évf., 1965. nov.—dec., 6. füz., 9160. l.